

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воронов М. М.

ВСТУП

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, поставила перед українським суспільством та державою низку безпрецедентних викликів. Серед них – потреба зберегти й посилити демократичні засади публічного управління в умовах правового режиму воєнного стану, забезпечити сталість функціонування територіальних громад та одночасно просуватися шляхом європейської інтеграції. Надання Україні статусу держави-кандидата у члени Європейського Союзу (червень 2022 р.) та подальше відкриття переговорного процесу актуалізували завдання поглибленої гармонізації національного законодавства з нормами ЄС, серед яких чільне місце посідають стандарти належного врядування (good governance).

Концепція належного врядування, що формувалася в європейському правовому просторі протягом останніх трьох десятиліть, набула якісно нового виміру в умовах війни. З одного боку, повномасштабне вторгнення продемонструвало, що саме спроможні, інституційно зрілі та орієнтовані на стандарти good governance територіальні громади стали ключовими опорами національної стійкості. З іншого – воєнний стан зумовив запровадження низки обмежень, які об'єктивно ускладнюють реалізацію окремих принципів належного врядування на місцевому рівні – участі громадян, відкритості, фінансової автономії, ефективного судового захисту прав місцевого самоврядування.

Україна перебуває у складному, але історично значущому періоді. Одночасне ведення оборонної війни, проведення системних реформ та просування шляхом євроінтеграції потребують переосмислення моделі публічного управління в цілому та функціонування органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) зокрема. Реформа децентралізації, започаткована в 2014 році, була визнана однією з найуспішніших серед усіх постмайданних реформ в Україні. Однак повномасштабне вторгнення поставило перед нею нові, безпрецедентні виклики – збереження дієздатності ОМС в умовах окупації частини території, переформатування взаємодії з військовими адміністраціями, фінансова стійкість громад під час війни, забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, цифрова

трансформація публічних послуг, повернення мирного життя на деокупованих територіях.

Системний аналіз імплементації європейських стандартів належного врядування саме в діяльність органів місцевого самоврядування України в умовах воєнного стану з урахуванням останніх законодавчих новацій (Закон № 3703-ІХ від 9 травня 2024 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування», Закон «Про публічні консультації» 2024 р., вилучення «військового ПДФО» з місцевих бюджетів) залишається недостатньо розкритим. Це й обумовлює актуальність даного дослідження. Окрім цього необхідно здійснити системне дослідження особливостей імплементації європейських стандартів належного врядування в діяльність органів місцевого самоврядування України в умовах воєнного стану з урахуванням викликів європейської інтеграції, а також обґрунтування напрямів удосконалення національного законодавства та практики його застосування у відповідній сфері.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, що забезпечує всебічність та об'єктивність отриманих результатів. Філософською основою є діалектичний підхід, який дозволяє розглядати концепцію належного врядування як соціально-правове явище, що знаходиться у постійному розвитку та має історично змінюваний характер. Системний метод використано для аналізу багаторівневого управління як цілісної системи з взаємопов'язаними елементами на наднаціональному, національному, регіональному та місцевому рівнях. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення європейських стандартів good governance з українською моделлю місцевого самоврядування. Історико-правовий метод дав змогу простежити еволюцію концепції належного врядування від її появи наприкінці ХХ століття до сучасних викликів воєнного стану. Формально-юридичний (догматичний) метод використано для аналізу нормативно-правових актів, серед яких – Конституція України, Європейська хартія місцевого самоврядування, Хартія основоположних прав ЄС, законодавство України про місцеве самоврядування, рекомендаційні документи Ради Європи. Метод case study застосовано до аналізу конкретних практик функціонування ОМС в умовах воєнного стану.

1. Концептуально-доктринальні засади європейських стандартів належного врядування

Концепція належного врядування (good governance) є однією з найвпливовіших політико-правових доктрин останніх десятиліть. Її поява у наприкінці ХХ століття була обумовлена об'єктивними процесами трансформації ролі держави в умовах глобалізації, інформатизації та

зростання складності суспільних відносин. Класична ієрархічна модель публічного управління (government) поступово витіснялася більш гнучкою, мережевою моделлю врядування (governance), що передбачає координацію та партнерство між органами публічної влади, інституціями громадянського суспільства, бізнес-структурами та пересічними громадянами¹.

Понятійно-термінологічний аспект концепції потребує особливої уваги. Як обґрунтовано Т. Кагановською та В. Серьогіним, англomовний термін «governance» характеризує управління як виконавчо-розпорядчу діяльність, процес прийняття рішень і забезпечення їх виконання, але – на відміну від терміна «government» – без акцентуації на імперативному характері відповідних рішень і при перенесенні акценту з примусу на переконання, із субординації – на координацію та пошук консенсусу². Прикметник «good» у юридичному контексті доцільно перекладати як «належний», оскільки оціночні характеристики «добрий» чи «гарний» позбавлені правового змісту.

Інституційне закріплення концепції належного врядування на європейському рівні пов'язане з ухваленням Європейською Комісією Білої книги «Європейське врядування» 2001 року, у якій було сформульовано п'ять базових принципів: відкритість (openness), участь (participation), підзвітність (accountability), ефективність (effectiveness) та узгодженість (coherence)³. Названі принципи стали орієнтиром не лише для інституцій ЄС, а й для держав-членів та країн-кандидатів.

Подальшу деталізацію стандартів належного врядування саме на місцевому рівні забезпечила Рада Європи. У Стратегії інновацій та належного врядування на місцевому рівні (2008, оновлено у 2022 р.) закріплено 12 принципів належного демократичного врядування: 1) демократична участь; 2) реактивність (responsiveness); 3) ефективність та результативність; 4) відкритість і прозорість; 5) верховенство права; 6) етична поведінка; 7) компетентність і потенціал; 8) інновації та відкритість до змін; 9) сталість і довгострокова орієнтованість; 10) ефективне фінансове управління; 11) права людини, культурне

¹ Кагановська Т. Є., Серьогін В. О. Право на належне адміністрування як конституційне право особи: досвід ЄС. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2024. Вип. 37. С. 11–12. DOI: 10.26565/2075-1834-2024-37-01.

² Кагановська Т. Є., Серьогін В. О. Право на належне адміністрування як конституційне право особи: досвід ЄС. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2024. Вип. 37. С. 11. DOI: 10.26565/2075-1834-2024-37-01.

³ European Governance: A White Paper. COM(2001) 428 final. Brussels: Commission of the European Communities, 25.07.2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52001DC0428>.

різноманітності та соціальна згуртованість; 12) підзвітність⁴. На основі цих принципів запроваджено інструмент Європейської позначки досконалого врядування (European Label of Governance Excellence, ELoGE), що використовується для оцінки якості муніципального управління.

Принципово важливою для розуміння природи європейських стандартів good governance є категорія багаторівневого управління (multi-level governance, MLG). Як обґрунтовують Л. Хуг і Г. Маркс, MLG передбачає, що державно-владні повноваження перерозподіляються вгору – на наднаціональний рівень, вниз – до регіонів та муніципалітетів, а також горизонтально – до транслокальних та регіональних зв'язків⁵. Існують два основні типи MLG: тип 1 – з чіткою територіальною структурою та вертикально-рівневою ієрархією та тип 2 – поліцентричне врядування з гнучкою архітектурою, більшою кількістю учасників та взаємодією на різних рівнях для вирішення конкретних завдань⁶.

Поліцентрична модель управління, концептуальні засади якої були закладені працями Е. Остром, передбачає множинність керуючих органів різного масштабу замість моноцентричного утворення⁷. Саме цей підхід виявився надзвичайно ефективним у контексті українських реалій воєнного стану, що буде показано далі.

Не менш значущою для розуміння європейських стандартів належного врядування є концепція права на належне адміністрування (right to good administration), закріплена у статті 41 Хартії основоположних прав ЄС. Це право охоплює: право бути почутим до вжиття індивідуальних заходів; право на доступ до власної справи; обов'язок адміністрації аргументувати свої рішення; право на розгляд справи неупереджено, справедливо та впродовж розумного часу; право на відшкодування шкоди, заподіяної інституціями ЄС; право спілкування з інституціями ЄС однією з мов Договорів⁸. Дане право є метанормою, яка визнає за особою суб'єктивне

⁴ 12 Principles of Good Democratic Governance / Council of Europe. Strategy for Innovation and Good Governance at Local Level. Strasbourg: Council of Europe, 2008 (rev. 2022). URL: <https://www.coe.int/en/web/centre-of-expertise-for-multilevel-governance/12-principles>.

⁵ Hooghe L., Marks G. Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-Level Governance. *The American Political Science Review*. 2003. Vol. 97. No. 2. P. 233. DOI: 10.1017/S0003055403000649.

⁶ Hooghe L., Marks G. Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-Level Governance. *The American Political Science Review*. 2003. Vol. 97. No. 2. P. 237–239. DOI: 10.1017/S0003055403000649.

⁷ Ostrom E. A long polycentric journey. *Annual Review of Political Science*. 2010. Vol. 13. P. 552. DOI: 10.1146/annurev.polisci.090808.123259.

⁸ Кагановська Т. Є., Сербогін В. О. Право на належне адміністрування як конституційне право особи: досвід ЄС. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2024. Вип. 37. С. 17–20. DOI: 10.26565/2075-1834-2024-37-01.

право бути керованою належним чином і вимагає від тих, хто має владу, поважати права людини під час ведення публічних справ.

Таким чином, європейські стандарти належного врядування формують комплексну, багатовимірну систему вимог до публічного управління, в основі якої лежать принципи демократичної участі, прозорості, підзвітності, ефективності, верховенства права та поваги до прав людини. Ці стандарти не є застиглими – вони постійно розвиваються, доповнюючись новими аспектами (зокрема, цифровою трансформацією, екологічною сталістю, інклюзивністю), що ставить перед національними правовими системами завдання постійної адаптації.

2. Європейська хартія місцевого самоврядування та багаторівневе управління як інструменти імплементації стандартів good governance на місцевому рівні

Базовим міжнародно-правовим документом, що визначає стандарти захисту місцевого самоврядування в європейському просторі, є Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року (далі – Хартія). Ратифікована Україною 15 липня 1997 року, Хартія встановлює фундаментальні принципи організації та функціонування місцевого самоврядування: законодавче (а краще конституційне) закріплення; повноту і виключність повноважень; субсидіарність; адекватність повноважень фінансовим ресурсам; право на власні джерела фінансування; обмежений адміністративний нагляд; право на судовий захист самоврядування; право на свободу асоціацій⁹.

У Звіті Венеційської комісії «Про статус Європейської хартії місцевого самоврядування у внутрішньому правопорядку» (грудень 2025 р.) проаналізовано юридичну силу Хартії у 46 державах – членах Ради Європи. Висновки Комісії особливо актуальні для України: для забезпечення повноцінного захисту громад від надмірного втручання центрального уряду, особливо в умовах воєнного стану, норми Хартії повинні мати пряму дію у національних судах¹⁰.

Порівняльний аналіз патернів місцевої автономії в Європі здійснено у фундаментальній монографії А. Ладнера, Н. Койффера та інших авторів «Patterns of Local Autonomy in Europe», у якій застосовано багатовимірний індекс місцевої автономії (Local Autonomy Index, LAI) до 39 країн, включно

⁹ Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. ETS № 122. Ратифіковано Україною Законом № 452/97-ВР від 15.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.

¹⁰ Report on the Status of the European Charter of Local Self-Government in the Domestic Legal Order: Venice Commission. CDL-AD(2025)049. Adopted at the 144th plenary session, Venice, 12–13 December 2025. URL: <https://www.venice.coe.int>.

з Україною, за період 1990–2014 рр.¹¹. Оновлена версія індексу (LAI 2.0) охоплює 57 країн за період 1990–2020 рр. і дозволяє оцінювати динаміку фіскальної, політичної та адміністративної автономії в порівняльному вимірі¹². Дані LAI свідчать, що Україна за окремими параметрами місцевої автономії наблизилася до європейських середніх показників, проте за низкою індикаторів (зокрема, наявність ефективного судового нагляду за актами ОМС, повнота фіскальної автономії) залишається відставання.

Особливим інституційним інструментом реалізації стандартів good governance на місцевому та регіональному рівнях у ЄС стала Хартія багаторівневого управління в Європі, ухвалена Комітетом регіонів ЄС у 2014 році. Цей документ визначає багаторівневе врядування як «скоординовані зусилля з боку ЄС, держав-членів, місцевих і регіональних органів влади, засновані на партнерстві та спрямовані на розроблення і реалізацію політики ЄС». Принципово важливим є визнання необхідності участі недержавних суб'єктів – бізнес-структур, інституцій громадянського суспільства, пересічних громадян¹³.

Подальший розвиток підходів до багаторівневого управління відображено у Звіті про багаторівневе управління, прийнятому Європейським комітетом з демократії та управління (CDDG) Ради Європи 23–24 листопада 2023 року. У ньому MLG розглядається через три виміри: територіальну багаторівневість, багатосекторність та багатосуб'єктність. Як слушно зауважує українська дослідниця Е. Зейтуллаєва, багаторівневе управління являє собою «надзвичайно динамічну систему, що характеризується гнучкістю й диверсифікацією взаємодій управлінських суб'єктів у крестериторіальному та кроссекторальному вимірах»¹⁴.

Європейський досвід імплементації стандартів good governance свідчить про те, що ефективне функціонування місцевого самоврядування неможливе без розвинутої системи інструментів партисипативної демократії. Варто зазначити, що нормативне закріплення принципу участі у

¹¹ Ladner A., Keuffer N., Baldersheim H., Hlepas N., Swianiewicz P., Steyvers K., Navarro C. *Patterns of Local Autonomy in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan, 2019. 339 p. DOI: 10.1007/978-3-319-95642-8.

¹² Ladner A., Keuffer N., Bastianen A. *Local Autonomy Around the World: The Updated and Extended Local Autonomy Index (LAI 2.0)*. *Regional & Federal Studies*. 2024. Vol. 34. No. 3. P. 289–311. DOI: 10.1080/13597566.2023.2295955.

¹³ Кагановська Т. Є., Сergyгін В. О. Багаторівневе управління: загальна теорія і шляхи реалізації в Україні в контексті євроінтеграції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2025. Вип. 39. С. 18–19. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-39-01.

¹⁴ Кагановська Т. Є., Сergyгін В. О. Багаторівневе управління: загальна теорія і шляхи реалізації в Україні в контексті євроінтеграції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2025. Вип. 39. С. 15–16. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-39-01.

статтях 10 і 11 Договору про Європейський Союз стало правовою основою для розвитку Європейської громадянської ініціативи (з 2012 р.), громадянських асамблей (зокрема, ірландської моделі), партисипативного бюджетування, Конференції з питань майбутнього Європи¹⁵. Кодекс належної практики проведення референдумів Венеційської комісії (2007) формує методологічну основу для проведення референдумів на національному та місцевому рівнях.

Принципово важливим інструментом забезпечення стандартів належного врядування в європейському просторі є практика Європейського суду з прав людини. Хоча ЄСПЛ безпосередньо не розглядає скарги на порушення Європейської хартії місцевого самоврядування, у численних рішеннях суд формулює стандарти, що мають значення для захисту прав громад та забезпечення стандартів good governance. Наприклад, у рішенні «Pişkin v. Turkey» (15 грудня 2020 р.) Суд аналізував межі дерогації за ст. 15 ЄКПЛ і встановив, що навіть під час надзвичайного стану повинні забезпечуватися гарантії пропорційності заходів¹⁶. У серії рішень «Şahin Alpay v. Turkey» та «Mehmet Hasan Altan v. Turkey» (20 березня 2018 р.) ЄСПЛ підтвердив необхідність ефективного судового контролю навіть в умовах дерогації¹⁷.

Окрему категорію європейських стандартів good governance становлять рекомендації та програмні документи ОЕСР, що мають велике методологічне значення для оцінки якості публічного управління. Зокрема, OECD Public Governance Review, Multi-Level Governance Framework, рекомендації щодо ефективного публічного інвестування на субнаціональному рівні формують детальний інструментарій для аналізу та вдосконалення муніципального управління. Як зазначається у Звіті ОЕСР «Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance» (2023), Україна має значний потенціал для імплементації моделі поліцентричного багаторівневого управління, що відповідає сучасним європейським тенденціям¹⁸. Однак для повноцінної реалізації цього потенціалу необхідно завершити інституційні реформи, зокрема впровадити інститут префектів, реформувати регіональний рівень,

¹⁵ Воронов М. М. Пряма демократія і демократія участі в Європейському Союзі: сутність, межі і нормативне забезпечення. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2025. Вип. 39. С. 79–80. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-39-07.

¹⁶ Pişkin v. Turkey. Application No. 33399/18. Judgment of the European Court of Human Rights of 15 December 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

¹⁷ Şahin Alpay v. Turkey. Application No. 16538/17. Judgment of the European Court of Human Rights of 20 March 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

¹⁸ Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance / OECD. Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/63a9908d-en.

забезпечити баланс між централізованим оборонним плануванням та автономією громад.

Не менш значущими є рішення ЄСПЛ щодо екстратериторіальної дії Конвенції під час збройних конфліктів. У справі «Georgia v. Russia (II)» (21 січня 2021 р.) Велика палата ЄСПЛ встановила юрисдикцію Конвенції в умовах окупації, відійшовши від жорсткого критерію «ефективного контролю». Цей прецедент є ключовим для оцінки обов'язків окупаційної влади щодо забезпечення прав людини та функціонування місцевого самоврядування на тимчасово окупованих територіях України¹⁹.

Узагальнюючи європейський досвід, можна виокремити такі ключові інституційно-правові інструменти імплементації стандартів good governance на місцевому рівні: 1) міжнародно-правові договори, що встановлюють базові гарантії (Європейська хартія місцевого самоврядування та її Додатковий протокол 2009 р.); 2) рекомендаційні документи Ради Європи (12 принципів належного демократичного врядування, Рекомендація CM/Rec(2023)5); 3) інструменти оцінки та сертифікації (ELoGE); 4) механізми порівняльного моніторингу (LAI, Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи); 5) практика ЄСПЛ як засіб судового захисту прав; 6) політичні та програмні документи ЄС (Хартія багаторівневого управління 2014 р., Звіт CDDG 2023 р., Регламент 1059/2003 щодо NUTS).

Принципово важливо зазначити, що сучасний європейський підхід до стандартів good governance характеризується інтегральним характером – поєднанням нормативного, інституційного, фінансового та культурного вимірів. Як зазначається у Звіті CDDG про багаторівневе управління, реалізація стандартів належного врядування передбачає узгоджені дії на всіх рівнях врядування: міжнародному, наднаціональному, транскордонному, національному та субнаціональному (регіональному, проміжному та місцевому)²⁰. Це означає, що для країн-кандидатів на вступ до ЄС імплементація стандартів good governance не зводиться до простого ухвалення нормативно-правових актів, вона передбачає формування цілісної інституційної екосистеми та культури публічного управління, заснованої на демократичних цінностях.

Особливе місце в системі стандартів good governance посідає принцип верховенства права (rule of law), що становить наскрізний елемент усіх 12 принципів Ради Європи. У контексті місцевого самоврядування цей

¹⁹ Georgia v. Russia (II) [GC]. Application No. 38263/08. Judgment of the European Court of Human Rights of 21 January 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

²⁰ Кагановська Т. Є., Сergygin B. O. Багаторівневе управління: загальна теорія і шляхи реалізації в Україні в контексті євроінтеграції. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2025. Вип. 39. С. 18–19. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-39-01.

принцип проявляється у вимогах: законодавчого закріплення повноважень ОМС; забезпечення передбачуваності та правової визначеності дій муніципальної влади; ефективного судового захисту прав громадян та юридичних осіб у відносинах з ОМС; недопущення зловживань повноваженнями; верховенства Конституції та законів. У контексті євроінтеграційних прагнень України принцип верховенства права набуває особливого значення з огляду на те, що це один з основоположних принципів ЄС, закріплений у ст. 2 Договору про Європейський Союз.

3. Імплементація стандартів належного врядування в діяльність ОМС України до повномасштабного вторгнення

Імплементація європейських стандартів належного врядування в діяльність органів місцевого самоврядування України тісно пов'язана з реформою децентралізації, започаткованою у 2014 році ухваленням Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Як зазначається у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, «завдяки реформам багаторівневих структур управління, які розпочалися у 2014 р., було надано значний імпульс розвитку держави та її регіонів, зокрема створено нову законодавчу базу для місцевого самоврядування та державної регіональної політики»²¹. Однією з трьох стратегічних цілей державної регіональної політики до 2027 р. визначено саме «розбудову ефективного багаторівневого врядування», що становить стратегічну мету імплементації стандартів good governance.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014 р.) у статті 446 розділу 27 «Транскордонне та регіональне співробітництво» зобов'язує сторони «сприяти взаєморозумінню та двосторонньому співробітництву у сфері регіональної політики, зокрема методів формування та впровадження регіональних політик, з особливим акцентом на багаторівневу управління та партнерстві, розвитку відсталих територій та територіальному співробітництві»²². Це положення створило міжнародно-правову основу для подальшої імплементації європейських стандартів.

Реалізація реформи децентралізації у 2014–2021 роках мала об'єктивно позитивні результати в контексті імплементації стандартів good governance. По-перше, було сформовано 1469 територіальних громад (порівняно з понад 11 500 у 2014 р.), що дозволило підвищити їхню фінансову та

²¹ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.2020 р. № 695 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text>.

²² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

інституційну спроможність. По-друге, проведено фіскальну децентралізацію – муніципалітети України стали відповідальними за понад 31% усіх публічних витрат (12,5% ВВП), що, за даними ОЕСР, перевищує середній показник по організації. По-третє, оптимізовано субрегіональний (районний) рівень – кількість районів зменшено з 490 до 136²³.

Не менш важливим аспектом імплементації стандартів good governance стало вдосконалення інструментів партисипативної демократії на місцевому рівні. С. Серьогіна зазначає, що реформа місцевого самоврядування створила сприятливі передумови для функціонування багаторівневого управління, концептуальну основу якого становлять принципи залучення громадян, транспарентності, підзвітності органів влади, відповідальності їх за результати діяльності, нетерпимості до корупції²⁴. У численних об'єднаних територіальних громадах було сформовано статuti з розгорнутими механізмами участі громадян: громадські слухання, місцеві ініціативи, бюджети участі, консультативно-дорадчі органи.

Підтвердженням позитивної динаміки імплементації стандартів good governance стало дослідження, проведене Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Ради Європи у вересні-жовтні 2024 року. За його результатами, 77,3% опитаних громадян висловили підтримку процесів децентралізації та очікують їх відновлення після завершення війни. Це переконливо засвідчує суспільну легітимність реформи та її відповідність потребам громадян.

Водночас до повномасштабного вторгнення залишалися невирішеними кілька принципових питань, що ускладнювали повноцінну імплементацію європейських стандартів good governance. По-перше, реформу так і не вдалося вивести на конституційний рівень, низка спроб внесення змін до Конституції України у 2015–2021 роках не отримали остаточної реалізації. По-друге, не вдалося ліквідувати інститут місцевих державних адміністрацій та запровадити інститут префектів як координаційно-наглядових органів, що відповідає європейській моделі. По-третє, регіональне самоврядування існувало фактично номінально, не маючи власних виконавчих органів і відповідної ресурсної бази²⁵. По-четверте,

²³ Кагановська Т. Є., Серьогін В. О. Багаторівневе управління: загальна теорія і шляхи реалізації в Україні в контексті євроінтеграції. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2025. Вип. 39. С. 28–29. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-39-01.

²⁴ Серьогіна С. Г. Особливості організації та здійснення місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2023. Вип. 46. С. 196–207. DOI: 10.31359/1993-0941-2023-46-196.

²⁵ Малиновський В. Я. Стан і перспективи розвитку багаторівневого управління в Україні в контексті реалізації цілей Державної стратегії регіонального розвитку. Регіональна економіка. 2024. № 4. С. 13–14. DOI: 10.36818/1562-0905-2024-4-2.

законодавство про адміністративно-територіальний устрій та про місцевий референдум так і не було ухвалене. По-п'яте, інструменти партисипативної демократії на місцевому рівні мали фрагментарне законодавче регулювання, що ускладнювало їх ефективне застосування.

І. Заяць та В. Куйбіда слушно зазначають, що наявний обласний поділ України, нав'язаний у 1930-х роках в інтересах Москви, не відповідає сучасним вимогам європейського багаторівневого управління. Автори обґрунтовують необхідність моделювання нового адміністративно-територіального поділу України на третьому адміністративному рівні, що відповідатиме вимогам Номенклатури територіальних одиниць для статистики (NUTS), встановленим Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1059/2003²⁶.

Незважаючи на ці системні проблеми, до 24 лютого 2022 р. в Україні була створена базова інституційно-правова основа для імплементації європейських стандартів *good governance*. Варто зазначити, що протягом 2020–2021 років значно збільшився обсяг фінансування заходів щодо регіонального та місцевого розвитку, що сприяло підвищенню якості та доступності публічних послуг. Внутрішні реформи забезпечували в цілому позитивну динаміку України в основних міжнародних рейтингах. Таким чином, до повномасштабного вторгнення Україна перебувала на стадії динамічної, хоча й нерівномірної імплементації стандартів *good governance*, з очевидними успіхами в одних сферах (фіскальна децентралізація, формування спроможних громад) та залишковими проблемами в інших (конституційне закріплення, регіональне самоврядування, нагляд за законністю).

Окремо слід зазначити прогрес у сфері цифрової трансформації публічних послуг, що безпосередньо корелює зі стандартами *good governance*, зокрема принципом ефективності та доступності. Запровадження порталу «Дія», Єдиної платформи місцевої електронної демократії (e-DEM), електронних адміністративних послуг для громадян та юридичних осіб дозволило значно підвищити рівень доступу громадян до муніципального управління. Цифровізація стала одним з ключових інструментів забезпечення відповідності українських ОМС європейським стандартам *good governance*, що особливо важливо в контексті виконання Європейської цифрової порядку денного (European Digital Agenda) – складової *acquis communautaire*. Слід також відзначити, що цифрова трансформація створила інфраструктурний фундамент, який згодом

²⁶ Заяць І. Я., Куйбіда В. С. Щодо регіональної системи органів публічної влади: генезис і перспективи. Український часопис конституційного права. 2024. № 2. С. 30–31. DOI: 10.30970/jcl.2.2024.2.

дозволив зберегти функціонування публічних послуг навіть в умовах повномасштабного вторгнення.

4. Особливості функціонування ОМС в умовах воєнного стану в контексті стандартів належного врядування

Введення в Україні правового режиму воєнного стану з 24 лютого 2022 року фундаментально змінило умови функціонування органів місцевого самоврядування та поставило перед державою низку безпрецедентних викликів щодо забезпечення відповідності європейським стандартам належного врядування. Ці виклики мають комплексний характер і потребують системного аналізу.

4.1. Дерогація від ЄКПЛ та конституційні засади обмеження прав

Однією з перших правових дій української держави стало повідомлення Генерального секретаря Ради Європи про відступ (дерогацію) від виконання окремих зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини відповідно до її статті 15. Як обґрунтовують К. Дзехісару і В. Цевелекос, ця дерогація охопила широке коло прав (ст. 5, 6, 8–11, 13, 14 ЄКПЛ), однак не означає безмежності обмежень – принцип пропорційності продовжує діяти, а перелік прав, що не підлягають дерогації, залишається непорушним²⁷.

Правовий аналіз дерогації України, здійснений Радою Європи у листопаді 2022 року, підтвердив відповідність українських заходів європейським стандартам, водночас наголосивши на необхідності постійної оцінки пропорційності обмежень²⁸. Посібник ЄСПЛ щодо ст. 15 Конвенції (2025) систематизує ключові вимоги до дерогацій: публічність повідомлення, тимчасовий характер заходів, пропорційність, дотримання інших міжнародних зобов'язань²⁹. Ці вимоги мають безпосереднє значення для оцінки конституційності та правомірності обмеження повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

4.2. Військові адміністрації та трансформація моделі взаємодії

Запровадження інституту військових адміністрацій (далі – ВА) є однією з найбільш помітних особливостей функціонування публічної влади в умовах воєнного стану. Як ґрунтовно проаналізував Ю. Ключковський, у воєнний час сформувалися три форми організації влади на місцях – повне

²⁷ Dzehtsiarou K., Tzevelekos V. P. A Thorny Road to Democracy, Human Rights and the Rule of Law: Ukraine and the European Court of Human Rights. *European Convention on Human Rights Law Review*. 2022. Vol. 3. No. 4. P. 427–428. DOI: 10.1163/26663236-03040001.

²⁸ Legal Analysis of the Derogation Made by Ukraine under Article 15 of the European Convention on Human Rights and Article 4 of the International Covenant on Civil and Political Rights / Council of Europe. Strasbourg, November 2022. URL: <https://rm.coe.int/legal-analysis-of-the-derogation-made-by-ukraine-under-article-15-of-t/1680aa8e2c>.

²⁹ Guide on Article 15 of the Convention – Derogation in Time of Emergency / European Court of Human Rights. Strasbourg: Council of Europe, 2025. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_eng.

функціонування ОМС; співіснування ОМС із військовими адміністраціями; повна передача повноважень державним структурам у вигляді військових адміністрацій населених пунктів³⁰. Основоположними принципами цих обмежень, як підкреслює дослідник, мають бути пропорційність і тимчасовість.

Емпіричне дослідження М. Рабіновича, Т. Бріка, А. Дарковича та інших, проведене у прифронтових регіонах (Суми, Чернігів, Херсон, Харків, Запоріжжя), виявило сім типів шоків, що зазнали громади, та визначило фактори, які формують інституційну стійкість: населення громади, фіскальна база, довіра громадян³¹. Автори переконливо доводять, що децентралізаційна реформа стала ключовим фактором стійкості України та підвищила спроможність громад протистояти кризі. Однак вони ж застерігають про ризики політичного зловживання механізмом військових адміністрацій. Подальший аналіз тих самих авторів у дослідженні «Ukrainian Decentralization under Martial Law» (2025) на основі 42 інтерв'ю зі стейкхолдерами у прифронтових регіонах підтверджує цей висновок та вказує на додатковий ризик щодо небезпеки централізації фондів відновлення, що може підірвати фінансову автономію громад³². Це безпосередньо ставить під загрозу принцип ефективного фінансового управління як один з 12 принципів good governance Ради Європи. О. Кеудель і О. Гусс на основі опитування 204 місцевих органів влади та інтерв'ю, проведених у воєнний час, виявили три механізми поліцентричності українського врядування: циркуляція місцевих знань, мобілізація ресурсів та сприяння інноваціям. Їхні висновки переконливо демонструють, що поліцентрична система врядування може ефективно забезпечувати стійкість у тривалій екстремальній кризі³³. Це є потужним емпіричним підтвердженням теоретичних положень Е. Остром та свідчить про відповідність української моделі врядування поліцентричним стандартам, що високо оцінюються в європейській доктрині.

У практиці функціонування публічної влади на місцях сформувалися дві базові моделі цивільно-військової взаємодії. Перша модель – «синергії та субординації», характерна для умовно тилкових та прифронтових регіонів,

³⁰ Ключковський Ю. Б. Правове регулювання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Право України*. 2024. № 6. С. 64–65. DOI: 10.33498/louu-2024-06-061.

³¹ Rabinovych M., Brik T., Darkovich A., Savisko M., Hatsko V., Tytiuk S., Piddubnyi I. Explaining Ukraine's Resilience to Russia's Invasion: The Role of Local Governance. *Governance*. 2024. Vol. 37. No. 4. P. 1121–1125. DOI: 10.1111/gove.12827.

³² Rabinovych M., Brik T., Darkovich A., Hatsko V., Savisko M. Ukrainian Decentralization under Martial Law: Challenges for Regional and Local Self-Governance. *Post-Soviet Affairs*. 2025. Vol. 41. No. 5. P. 411–415. DOI: 10.1080/1060586X.2025.2520167.

³³ Keudel O., Huss O. Polycentric Governance in Practice: The Case of Ukraine's Decentralised Crisis Response during the Russo-Ukrainian War. *Journal of Public Finance and Public Choice*. 2024. Vol. 39. No. 1. P. 10–15. DOI: 10.1332/25156918Y2023D000000002.

де ОМС зберегли інституційну спроможність (Київ, Львів, Дніпро, Полтава, інші обласні центри західних та центральних областей). У цих випадках утворені обласні та районні військові адміністрації здійснюють загальну військову координацію, тоді як ОМС, маючи бюджет, комунальні ресурси та розгалужений апарат, виступають головним ресурсним та логістичним центром. Друга модель – «заміщення» застосовується на фронтових, тимчасово окупованих або деокупованих територіях, де ОМС не можуть здійснювати свої повноваження. За рішенням Президента України утворюються військові адміністрації населених пунктів, начальник яких одноосібно перебирає на себе всі повноваження відповідної ради, виконавчого комітету та голови. Місцеве самоврядування тимчасово припиняє своє функціонування³⁴.

Принципово важливим викликом моделі «синергії та субординації» є питання розмежування компетенцій та уникнення дублювання функцій. Право начальника військової адміністрації зупиняти дію рішень місцевих рад, хоч і є інструментом забезпечення оборонних пріоритетів, створює потенційні ризики для самоврядності та може призводити до конфліктів. Це питання потребує подальшого нормативного врегулювання з огляду на стандарти Європейської хартії місцевого самоврядування, зокрема її статті 8 щодо обмеженості адміністративного нагляду за діяльністю ОМС. О. Петришин вказує, що балансування між централізацією та децентралізацією в кризових умовах повинне ґрунтуватися на принципі субсидіарності та забезпечувати збереження дієздатності ОМС як ключового фактора стійкості держави³⁵.

4.3. Фінансова автономія та новий фінансальний виклик

Принцип ефективного фінансового управління, що є одним з 12 принципів *good governance* Ради Європи, а також ст. 9 Європейської хартії місцевого самоврядування передбачають належні фінансові ресурси, пропорційні повноваженням ОМС. У перший рік повномасштабної війни (2022) бюджети громад продемонстрували значну фінансову стійкість, оскільки податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) зі значно збільшених зарплат військових залишався у громадах. Це дозволило ОМС не лише виконувати свої функції, а й активно підтримувати Сили оборони.

Проте у жовтні 2023 року набув чинності Закон № 3428-IX, яким так званий «військовий ПДФО» був повністю вилучений з місцевих бюджетів і

³⁴ Воронов М. М., Ганжук О. А. Роль і місце місцевого самоврядування в Україні в сфері оборони: правове регулювання, стан і виклики. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2025. Вип. 40. С. 82–83. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-40-07.

³⁵ Петришин О. О. Трансформація місцевого самоврядування в Україні: балансування між централізацією та децентралізацією в кризових умовах. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2024. Вип. 47. С. 28–30. DOI: 10.31359/1993-0941-2024-47-22.

переспрямований до державного бюджету на централізовані цілі. Це рішення, як зазначається у спільному дослідженні М. Воронова та О. Ганжука, створило парадокс: держава легалізувала право громад допомагати армії (Закон № 9559-д), але суттєво обмежила їхню фінансову спроможність, що є головним викликом для сталості нової парадигми взаємодії³⁶. Виник прямий конфлікт із принципом адекватності повноважень фінансовим ресурсам, закріпленим у ст. 9 Хартії. Р. Бедрій підтверджує цю тезу, демонструючи, що економічний вимір місцевого самоврядування в умовах воєнного стану характеризується падінням податкової бази, зростанням видатків на цивільний захист та підтримку внутрішньо переміщених осіб, залежністю від трансфертів центрального уряду³⁷. Бюджетна стійкість українських ОМС позитивно корелюється з меншою експозицією до бойових дій, більшою чисельністю населення та вищою явкою виборців³⁸.

Принципово важливою є позиція ОЕСР, висловлена у звіті «Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance» (2023), згідно з якою залучення муніципалітетів є критичним для проектування ініціатив з відновлення, які відповідають територіально диференційованим потребам³⁹. Рекомендована організацією модель префектур має забезпечувати нагляд за законністю рішень без підриву муніципальної автономії. Цей підхід відповідає європейським стандартам good governance і повинен бути врахований під час подальшої реформи.

Проблема правової невизначеності у сфері фінансової підтримки Сил оборони з місцевих бюджетів отримала часткове вирішення з ухваленням Закону № 9559-д «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з підтримки сектору безпеки і оборони України». Цей закон легалізував існуючу практику та надав ОМС чіткі повноваження ухвалювати рішення про надання фінансової та матеріальної підтримки сектору безпеки і оборони в період дії воєнного або надзвичайного стану, затверджувати місцеві програми підтримки Сил оборони та фінансувати закупівлю товарів і послуг для військових (окрім зброї та боєприпасів). Однак тривала затримка з

³⁶ Воронов М. М., Ганжук О. А. Роль і місце місцевого самоврядування в Україні в сфері оборони: правове регулювання, стан і виклики. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2025. Вип. 40. С. 84–86. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-40-07.

³⁷ Бедрій Р. Б. Економічний вимір місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні. Право України. 2024. № 6. С. 94–106. DOI: 10.33498/louu-2024-06-094.

³⁸ Rabinovych M., Darkovich A., Brik T. Predicting Budget Robustness of Ukrainian Local Self-Government during Russia's War against Ukraine. East European Politics. 2024. Published online 04 Dec 2024. DOI: 10.1080/21599165.2024.2435817.

³⁹ Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance / OECD. Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/63a9908d-en.

підписанням закону Президентом України створила парадоксальну ситуацію, коли громади продовжували діяти у «сірій зоні» правового регулювання⁴⁰. Це є наочним прикладом того, як політична та інституційна неузгодженість на національному рівні підриває реалізацію стандартів правової визначеності – одного з ключових елементів верховенства права як принципу good governance.

4.4. Демократія участі в умовах воєнного стану

Особливі виклики виникають перед інструментами партисипативної демократії в умовах воєнного стану. З одного боку, безпекові обмеження (заборона масових зібрань, обмеження свободи пересування, дерогація окремих політичних прав) об'єктивно ускладнюють використання класичних форм участі. З іншого – Україна продемонструвала здатність адаптувати ці інструменти до нових реалій.

Революційним кроком стало ухвалення Закону України № 3703-IX від 9 травня 2024 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування», яким Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнено статтею 6-1. Ця стаття закріпила суттєво розширений перелік форм участі територіальної громади: місцевий референдум; загальні збори (конференція) жителів; місцева ініціатива; громадські слухання; участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету; публічні консультації; консультативно-дорадчий орган; громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування; інші форми участі, що не суперечать закону⁴¹.

Нове законодавство формує нову парадигму локальної демократії в Україні, спрямовану на систематизацію та посилення механізмів громадської участі. Водночас постають потенційні виклики: ризики формалізму, недостатня спроможність органів місцевого самоврядування та громадськості, необхідність забезпечення реального впливу результатів участі на прийняття рішень⁴². Своєчасне ухвалення Закону № 3703-IX, зважаючи на тривалі реформи та майбутні завдання повоєнного відновлення, свідчить про стратегічне бачення ролі поглибленої участі громадян у зміцненні місцевого самоврядування.

⁴⁰ Воронов М. М., Ганжук О. А. Роль і місце місцевого самоврядування в Україні в сфері оборони: правове регулювання, стан і виклики. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2025. Вип. 40. С. 85–86. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-40-07.

⁴¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування: Закон України від 09.05.2024 № 3703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#Text>.

⁴² Воронов М. М. Нова парадигма локальної демократії в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2025. Вип. 89. Ч. 1. С. 193–195. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.1.25.

Не менш важливим є Закон України «Про публічні консультації» (червень 2024 р.), який визначає основні засади (стандарти) реалізації цієї форми безпосередньої демократії. Закон набере чинності через 12 місяців з дня припинення або скасування воєнного стану, що означає його повноцінне функціонування лише у поствоєнний період. Як зауважує О. С. Волохов, інститут публічних консультацій є обов'язковим етапом правотворчої діяльності, і його ефективність значною мірою залежить від відповідності міжнародним стандартам залучення громадськості⁴³.

Дослідження А. Муртішевої щодо електронного голосування як засобу забезпечення належного врядування на досвіді Естонії показує перспективи цифровізації інструментів участі громадян, що особливо актуально в умовах війни⁴⁴. Цифрова трансформація е-демократії, реалізована через платформу «Дія», Єдину платформу місцевої електронної демократії (e-DEM) та інші ресурси, дозволяє зберегти базові механізми участі громадян у вирішенні питань місцевого значення навіть в умовах обмежень воєнного стану.

Особливе значення в умовах війни набувають інклюзивні форми участі громадян, спрямовані на залучення вразливих груп – внутрішньо переміщених осіб, постраждалих, ветеранів, родин загиблих захисників. Європейські стандарти *good governance*, зокрема 11-й принцип Ради Європи (права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість), вимагають створення спеціальних механізмів представництва інтересів цих груп. Українські громади, особливо ті, що приймали значну кількість ВПО, демонструють інноваційні практики у цьому напрямку – створення громадських рад ВПО, інтеграція їх представників у консультативно-дорадчі органи, проведення спеціалізованих громадських слухань. Цей досвід становить цінний внесок у розвиток європейських стандартів інклюзивної демократії участі та може бути запропонований Україною як національний внесок до *acquis communautaire* у відповідних сферах.

Також важливо зазначити, що в умовах воєнного стану розширене застосування інструментів партисипативної демократії на місцевому рівні відіграє важливу компенсаторну функцію щодо обмежень політичних прав на національному рівні (зокрема, неможливості проведення виборів). Місцева демократія участі, поряд із судовим захистом прав, формами громадського контролю та підзвітністю органів влади, виступає основою для збереження демократичної легітимності публічного управління. У

⁴³ Волохов О. С. Публічні консультації як етап правотворчої діяльності в Україні: ефективність правових механізмів та міжнародні стандарти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2025. Вип. 89. Ч. 1. С. 26–34. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.1.3.

⁴⁴ Муртішева А. О. Електронне голосування як засіб забезпечення належного врядування: досвід Естонії, перспективи для України. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2023. Вип. 46. С. 173–183. DOI: 10.31359/1993-0941-2023-46-173.

системах багаторівневого управління різні рівні мають взаємодоповнювати один одного, забезпечуючи цілісну систему демократичної легітимності⁴⁵. Цей підхід має бути врахований у подальшому розвитку партисипативної демократії в Україні.

4.5. Нова роль ОМС у сфері оборони і безпеки

Принципово новим аспектом функціонування ОМС в умовах воєнного стану стала їхня роль у сфері національної оборони та безпеки. Відбулася фундаментальна трансформація – ОМС, що історично виконували лише делеговані державою адміністративні функції, перетворилися на одного з ключових суб'єктів національного спротиву⁴⁶. Сформувалася концепція «громади-фортеці», де громада виступає не лише адміністративно-територіальною одиницею, а й активним учасником забезпечення безпеки.

Доктринальне осмислення цієї трансформації запропоновано у працях М. Баймуратова та Б. Кофмана, які вводять у науковий обіг концепцію «мілітарного муніципалізму». Автори аналізують трансформацію муніципальних функцій під впливом воєнного стану, зокрема набуття громадами оборонних та безпекових повноважень⁴⁷. Цей підхід частково виходить за межі класичних стандартів *good governance*, що традиційно фокусуються на цивільних аспектах публічного управління, проте відповідає духові концепції – забезпеченню добробуту та безпеки громадян на місцевому рівні. Стійкість системи земельного адміністрування в умовах воєнного стану демонструє, як цифрова трансформація дозволила громадам зберегти контроль над земельним кадастром та забезпечити наповнення місцевих бюджетів у зонах ризику⁴⁸. Це є яскравим прикладом адаптації стандартів ефективності та результативності до екстремальних умов.

Дослідження І. Бодрової щодо ролі місцевого самоврядування в національній системі стійкості (*resilience*) показує, що інституційні, фінансові та управлінські чинники, які забезпечують здатність територіальних громад протистояти кризам, безпосередньо корелюють зі

⁴⁵ Hooghe L., Marks G. Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-Level Governance. *The American Political Science Review*. 2003. Vol. 97. No. 2. P. 233–243. DOI: 10.1017/S0003055403000649.

⁴⁶ Воронов М. М., Ганжук О. А. Роль і місце місцевого самоврядування в Україні в сфері оборони: правове регулювання, стан і виклики. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2025. Вип. 40. С. 80–81. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-40-07.

⁴⁷ Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Мілітарний муніципалізм: доктринальна ідея чи об'єктивні потреба та необхідність. *Право України*. 2024. № 6. С. 38–60. DOI: 10.33498/louu-2024-06-038.

⁴⁸ Kozikov A., Kuznetsova D. Resilience of Ukraine's Land Administration System under Martial Law. *Nordic Journal of Surveying and Real Estate Research*. 2026. Vol. 19. No. 1. DOI: 10.5281/zenodo.153355.

стандартами good governance ⁴⁹. Чим вищий рівень імплементації європейських стандартів, тим вища стійкість громади.

Особливої уваги заслуговує «людський вимір» функціонування ОМС в умовах війни, який досліджує О. Батанов. Автор аналізує взаємодію людини та місцевого самоврядування крізь призму викликів повномасштабної війни, зокрема забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, демобілізованих ветеранів, постраждалих від військових дій⁵⁰. Цей аспект безпосередньо корелює з принципом 11 з 12 принципів Ради Європи – права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість.

Системна оцінка особливостей функціонування ОМС в умовах воєнного стану дозволяє констатувати, що Україна продемонструвала високий рівень адаптації до екстремальних викликів. Як зазначається у Звіті CDDG про багаторівневе управління (2023), за 2022 рік Україна зміцнила свою багаторівневу систему врядування через упровадження основних реформ децентралізації. ОМС стали спроможними здійснювати нові повноваження, забезпечують всі основні публічні послуги та виконують ключові соціальні функції, адаптовані до потреб громадян. Менш ніж за 5 років Україна здійснила одну з найрадикальніших реформ MLG у Європі⁵¹.

Водночас залишається низка викликів, що вимагають подальшого правового та інституційного вдосконалення для забезпечення повноцінної відповідності європейським стандартам good governance, що буде проаналізовано в наступному розділі.

5. Перспективи завершення імплементації європейських стандартів належного врядування в діяльність ОМС України в контексті євроінтеграції

Завершення повномасштабної фази війни (за будь-яким сценарієм) актуалізує комплекс завдань щодо відновлення країни, її подальшої євроінтеграції та завершення системних реформ. У контексті імплементації європейських стандартів належного врядування в діяльність органів місцевого самоврядування можна виокремити такі стратегічні напрями.

Перший напрям – завершення конституційної реформи децентралізації. Як зазначає С. Сergyна, стратегічним пріоритетом є вивід реформи

⁴⁹ Бодрова І. І. Місцеве самоврядування в національній системі стійкості. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2023. Вип. 46. С. 219–235. DOI: 10.31359/1993-0941-2023-46-219.

⁵⁰ Батанов О. В. Людина в місцевому самоврядуванні: проблеми взаємодії в умовах викликів російсько-української війни. Право України. 2024. № 6. С. 14–37. DOI: 10.33498/louu-2024-06-014.

⁵¹ Кагановська Т. Є., Сergyна В. О. Багаторівневе управління: загальна теорія і шляхи реалізації в Україні в контексті євроінтеграції. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2025. Вип. 39. С. 28–29. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-39-01.

місцевого самоврядування на конституційний рівень, що передбачає внесення змін до Конституції України в частині децентралізації⁵². У межах конституційної реформи мають бути закріплені такі принципи: повне ствердження місцевого самоврядування як засади конституційного ладу; повноваження органів регіонального самоврядування з власними виконавчими органами; інститут префектів як координаційно-наглядових органів; матеріально-фінансові гарантії муніципальної автономії. Цей напрям прямо відповідає вимогам ст. 2 Європейської хартії місцевого самоврядування щодо конституційного або законодавчого закріплення принципу місцевого самоврядування.

Другий напрям – запровадження інституту префектів. Балансування між централізацією та децентралізацією в кризових умовах вимагає створення ефективного механізму нагляду за законністю рішень ОМС⁵³. Префектура має бути одноосібним органом з допоміжним апаратом, а не дублювати структуру нинішніх місцевих державних адміністрацій. Префекти повинні мати повноваження звертатися до адміністративних судів у разі сумніву в законності актів ОМС, але не скасовувати ці акти за власним розсудом. Стосовно власних повноважень – нагляд має поширюватися лише на законність; стосовно делегованих – на законність і обґрунтованість. Така модель відповідає рекомендаціям ОЕСР⁵⁴.

Третій напрям – комплексна імплементація міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування. Як справедливо зазначають С. Чубарь та С. Болдирев, потребує системного підходу імплементація стандартів Європейської хартії місцевого самоврядування, рекомендацій Ради Європи (зокрема, CM/Rec(2023)5 щодо принципів належного демократичного управління) та європейських адміністративних стандартів⁵⁵. У межах цього напрямку необхідно: 1) забезпечити пряму дію норм Хартії у національних судах згідно з висновками Венеційської комісії; 2) ухвалити закони про адміністративно-територіальний устрій та місцевий

⁵² Серьогіна С. Г. Напрямки реформування місцевого самоврядування в умовах відбудови України. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2024. Вип. 47. С. 14–16. DOI: 10.31359/1993-0941-2024-47-11.

⁵³ Петришин О. О. Трансформація місцевого самоврядування в Україні: балансування між централізацією та децентралізацією в кризових умовах. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2024. Вип. 47. С. 22–25. DOI: 10.31359/1993-0941-2024-47-22.

⁵⁴ Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance / OECD. Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/63a9908d-en.

⁵⁵ Чубарь С. С. Теоретико-прикладні аспекти імплементації міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування в Україні. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2024. Вип. 47. С. 317–325. DOI: 10.31359/1993-0941-2024-47-317.

⁵⁶ Болдирев С. В. Децентралізація в Україні: стратегічний підхід до реалізації міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2024. Вип. 47. С. 42–51. DOI: 10.31359/1993-0941-2024-47-42.

референдум; 3) гармонізувати національне законодавство з критеріями NUTS відповідно до Регламенту ЄС 1059/2003; 4) запровадити систему ELoGE для оцінки якості муніципального врядування.

Четвертий напрям – посилення ресурсного забезпечення місцевого самоврядування. О. Лялюк вказує, що кадрові, фінансові та матеріально-технічні ресурси ОМС є необхідними для ефективної участі громад у процесі післявоєнного відновлення⁵⁷. У межах цього напрямку потрібно: по-перше, переглянути правила розподілу податкових надходжень з урахуванням повоєнних реалій (зокрема, повернути «військовий ПДФО» громадам, можливо, частково); по-друге, розробити механізми співфінансування програм відновлення з державного, обласного та місцевого бюджетів; по-третє, забезпечити доступ ОМС до фондів ЄС у межах інструментів передвступної підтримки. Особливе значення має створення нової моделі фінансової автономії, що відповідатиме стандартам good governance.

П'ятий напрям – розвиток партисипативної демократії та цифровізація участі громадян. Інтеграція моделей прямої та партисипативної демократії має стати стратегічним напрямом розвитку сучасних політичних систем⁵⁸. Зокрема, потрібно: забезпечити повноцінне набрання чинності Законом «Про публічні консультації» після завершення воєнного стану; розробити підзаконні акти та методичні рекомендації щодо застосування інструментів, передбачених статтею 6-1 Закону «Про місцеве самоврядування»; розширити можливості Єдиної платформи місцевої електронної демократії (e-DEM); закріпити можливість проведення місцевих референдумів з урахуванням Кодексу належної практики Венеційської комісії.

Шостий напрям – реформа адміністративно-територіального устрою на регіональному рівні. Існуюча система обласного поділу, успадкована від радянських часів, не відповідає сучасним вимогам багаторівневого врядування⁵⁹. Необхідно провести ретельний аналіз існуючих областей на предмет того, наскільки вони будуть ефективними суб'єктами багаторівневого врядування, та розробити модель нового адміністративно-територіального поділу України на третьому адміністративному рівні. Така модель має відповідати вимогам NUTS, забезпечувати ефективну державну

⁵⁷ Лялюк О. Ю. Проблеми ресурсного забезпечення місцевого самоврядування в аспекті післявоєнного відновлення України. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2025. Вип. 49. С. 283–295. DOI: 10.31359/1993-0941-2025-49-283.

⁵⁸ Воронов М. М. Пряма демократія і демократія участі в Європейському Союзі: сутність, межі і нормативне забезпечення. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2025. Вип. 39. С. 87. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-39-07.

⁵⁹ Заяць І. Я., Куйбіда В. С. Щодо регіональної системи органів публічної влади: генезис і перспективи. Український часопис конституційного права. 2024. № 2. С. 30–31. DOI: 10.30970/jcl.2.2024.2.

регіональну політику та відповідати цілям, визначеним статтями 174–178 Договору про функціонування ЄС.

Сьомий напрям – відновлення місцевого самоврядування на деокупованих територіях. Цей напрям є особливо складним та чутливим. Вважаємо, що необхідно розробити чіткі і прозорі механізми переходу від військової до цивільної адміністрації, відновлення комунального майна та матеріально-фінансової бази, реінтеграції громад до загальноукраїнської системи управління. Ключовою тут має бути відповідність європейським стандартам перехідного правосуддя та принципу верховенства права.

Восьмий напрям – реформа транзитного періоду між воєнним станом та поствоєнним відновленням. Принципово важливо забезпечити плавний перехід без правового вакууму. У цей період має бути ухвалений Закон про особливості організації та діяльності органів місцевого самоврядування на деокупованих територіях; Закон про повернення від військової до цивільної адміністрації; оновлений Закон про територіальні громади; Закон про муніципальну власність; Закон про агенції регіонального розвитку. Усі ці законодавчі акти мають бути узгоджені з європейськими стандартами *good governance* та *acquis communautaire*.

Дев'ятий напрям – інтеграція до європейського простору багаторівневого врядування. Україна має активніше використовувати такі інституційні майданчики, як Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи (вже є членом), Європейський комітет регіонів (передбачено Угодою про асоціацію), Європейський комітет з демократії та управління (CDDG). Це дозволить не лише імплементувати європейські стандарти, а й брати участь у їх формуванні, особливо з урахуванням унікального досвіду України у функціонуванні ОМС в умовах воєнного стану. Цей досвід становить цінний внесок у розвиток самої концепції *good governance*.

Десятий напрям – інституційний розвиток та підготовка кадрів. Нова парадигма функціонування ОМС вимагає від працівників нових знань та навичок у сферах кризового менеджменту, оборонного планування, цивільного захисту, фінансового планування, європейського права⁶⁰. Необхідно розробити та впровадити відповідні державні навчальні програми для підвищення їхньої кваліфікації, у тому числі – у співпраці з Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи, ELoGE, асоціаціями ОМС.

Реалізація названих десяти стратегічних напрямів дозволить не лише завершити імплементацію європейських стандартів належного врядування

⁶⁰ Воронов М. М., Ганжук О. А. Роль і місце місцевого самоврядування в Україні в сфері оборони: правове регулювання, стан і виклики. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2025. Вип. 40. С. 87–88. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-40-07.

в діяльність органів місцевого самоврядування України, а й сформувати власну, національну модель good governance, що враховуватиме унікальний досвід функціонування ОМС в умовах війни. Така модель може стати цінним внеском України до європейського правового спадку та підставою для відкриття та успішного завершення відповідних розділів переговорного процесу щодо вступу до ЄС.

Особливе значення в євроінтеграційному контексті має відповідність українського законодавства про місцеве самоврядування переговорному кластеру 1 «Основи» (Cluster 1: Fundamentals), що охоплює питання верховенства права, демократичних інституцій та публічної адміністрації. У межах цього кластера Європейською Комісією здійснюється комплексний моніторинг відповідності країн-кандидатів європейським стандартам good governance, а отже, успішне завершення реформи місцевого самоврядування є необхідною передумовою прогресу в переговорах. Як зазначається у щорічних звітах Європейської Комісії щодо України, реформа децентралізації є позитивним прикладом імплементації європейських стандартів, однак потребує продовження та поглиблення, особливо в напрямку конституційного закріплення та інституту префектів.

Не менш важливою є відповідність кластеру 6 «Зовнішні відносини» (Cluster 6: External Relations), у межах якого розглядаються питання регіональної політики ЄС та її координації з національними політиками. Імплементація стандартів good governance у регіональну політику України, зокрема через гармонізацію адміністративно-територіального устрою з критеріями NUTS, формування багаторівневої системи планування регіонального розвитку, розвиток транскордонного співробітництва, є необхідною передумовою для отримання Україною доступу до структурних фондів ЄС після вступу до Союзу.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки. По-перше, європейські стандарти належного врядування являють собою комплексну, багатовимірну систему вимог до публічного управління, що включає принципи демократичної участі, прозорості, підзвітності, ефективності, верховенства права та поваги до прав людини. Ці стандарти закріплені у низці політико-правових інструментів – Білій книзі європейського врядування 2001 р., 12 принципах належного демократичного врядування Ради Європи, Хартії багаторівневого управління в Європі 2014 р., праві на належне адміністрування за ст. 41 Хартії основоположних прав ЄС, а також знаходять конкретизацію у прецедентній практиці ЄСПЛ. По-друге, ключовим інституційно-правовим інструментом імплементації стандартів good governance на місцевому рівні є Європейська хартія місцевого самоврядування, доповнена системою

рекомендаційних документів, інструментів оцінки (ELoGE, LAI) та програмних документів багаторівневого управління. Концепція багаторівневого управління (multi-level governance), розроблена у працях Л. Хуг, Г. Маркса, Е. Остром та інших, є теоретико-методологічною основою сучасного європейського підходу до організації публічної влади. По-третє, до 24 лютого 2022 р. Україна перебувала на стадії динамічної, хоча й нерівномірної імплементації стандартів good governance. Реформа децентралізації, започаткована у 2014 р., досягла значних успіхів у сферах формування спроможних громад, фіскальної децентралізації та оптимізації субрегіонального рівня. Водночас залишалися невирішеними принципові питання: завершення конституційної реформи, запровадження інституту префектів, повноцінне регіональне самоврядування, ухвалення законодавства про адміністративно-територіальний устрій та місцевий референдум. По-четверте, повномасштабна війна стала каталізатором фундаментальної трансформації функціонування ОМС в Україні. Сформовано унікальну модель синтезу європейських стандартів good governance з реаліями воєнного стану: інститут військових адміністрацій з трьома моделями взаємодії з ОМС; адаптація фіскальних інструментів (включно з вилученням «військового ПДФО»); нова парадигма локальної демократії (Закон № 3703-IX від 9 травня 2024 р.); цифровізація інструментів участі; нова роль ОМС у сфері національної оборони, що отримала доктринальне осмислення у концепціях «мілітарного муніципалізму» та «громади-фортеці». По-п'яте, особливості функціонування ОМС в умовах воєнного стану одночасно демонструють як високий рівень адаптації до європейських стандартів good governance (поліцентричне врядування, інституційна стійкість громад, цифрова трансформація), так і виклики (зменшення фінансової автономії після вилучення «військового ПДФО», правова невизначеність окремих повноважень, обмеження демократії участі). Поліцентрична модель врядування, концептуально обґрунтована Е. Остром, отримала яскраве емпіричне підтвердження в українських реаліях. По-шосте, перспективи завершення імплементації європейських стандартів належного врядування в діяльність ОМС України вимагають реалізації комплексу стратегічних напрямів: завершення конституційної реформи децентралізації; запровадження інституту префектів; комплексна імплементація стандартів Хартії та рекомендацій Ради Європи; посилення ресурсного забезпечення ОМС; розвиток партисипативної демократії; реформа адміністративно-територіального устрою на регіональному рівні відповідно до критеріїв NUTS; відновлення місцевого самоврядування на деокупованих територіях; інтеграція до європейського простору багаторівневого врядування; інституційний розвиток та підготовка кадрів. По-сьоме, унікальний український досвід функціонування ОМС в умовах воєнного стану

становить цінний внесок у розвиток самої концепції good governance. Принципи інституційної стійкості (resilience), децентралізованого спротиву, поліцентричного врядування в умовах екстремальних викликів можуть бути запропоновані Україною як національний внесок до загальноєвропейського правового спадку, що збагатить європейський стандарт належного врядування. По-восьме, завершення імплементації європейських стандартів належного врядування в діяльність ОМС є невід'ємною складовою євроінтеграційного процесу України. Це завдання має не лише техніко-юридичний, а й стратегічно-цивілізаційний характер: воно безпосередньо пов'язане з підтвердженням європейського вибору України та формуванням сталого демократичного публічного управління, здатного забезпечити права та свободи громадян, ефективність публічних послуг, верховенство права у короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективі. По-дев'яте, поточний етап євроінтеграційного процесу України відкриває унікальні можливості для прискореної імплементації європейських стандартів good governance. Відкриття переговорів за окремими кластерами *acquis communautaire*, отримання допомоги в межах Ukraine Facility, активна співпраця з Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи, Європейським комітетом регіонів, Венеційською комісією, ОЕСР створюють інституційну та фінансову основу для системних реформ. Водночас критично важливим є збереження інклюзивного підходу до реформування – з обов'язковим залученням асоціацій органів місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства, експертного середовища, та принципово важливо – самих громад. Це відповідає 1-му з 12 принципів good governance Ради Європи – принципу демократичної участі.

Нарешті, перспективним напрямом подальших наукових досліджень є детальний емпіричний аналіз ефективності окремих інструментів імплементації стандартів good governance на місцевому рівні в умовах воєнного стану, з використанням індексу місцевої автономії (LAI), 12 принципів Ради Європи та інших методологічних підходів. Особливо актуальним залишається порівняльно-правове дослідження досвіду інших країн, що проводили реформи місцевого самоврядування в умовах конфліктів або постконфліктного відновлення (Грузія, Хорватія, Боснія і Герцеговина), а також моделювання інституційних рішень для деокупованих територій. Українська наука має значний потенціал для внесення власного оригінального вкладу до європейського наукового дискурсу в зазначених напрямках.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена системному дослідженню особливостей імплементації європейських стандартів належного врядування (good

governance) в діяльність органів місцевого самоврядування України в умовах правового режиму воєнного стану. На основі аналізу європейської доктрини, документів Ради Європи, ОЕСР, Європейського Союзу, прецедентної практики ЄСПЛ, праць провідних українських і зарубіжних науковців обґрунтовано концептуально-доктринальні засади стандартів good governance та інституційно-правовий інструментарій їх імплементації на місцевому рівні. Проаналізовано стан реалізації відповідних стандартів в Україні до 24 лютого 2022 року, охарактеризовано трансформацію функціонування ОМС в умовах воєнного стану, в тому числі через призму дерогації від ЄКПЛ, інституту військових адміністрацій, нових фіскальних викликів, нової парадигми локальної демократії та ролі ОМС у сфері оборони. Сформульовано десять стратегічних напрямів завершення імплементації європейських стандартів good governance в діяльність ОМС України в контексті євроінтеграції. Обґрунтовано, що унікальний український досвід функціонування місцевого самоврядування в умовах війни становить цінний внесок у розвиток самої концепції належного врядування.

Література

1. Кагановська Т. Є., Сербюгін В. О. Право на належне адміністрування як конституційне право особи: досвід ЄС. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2024. Вип. 37. С. 8–27. DOI: 10.26565/2075-1834-2024-37-01.
2. European Governance: A White Paper. COM(2001) 428 final. Brussels: Commission of the European Communities, 25.07.2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52001DC0428>.
3. 12 Principles of Good Democratic Governance / Council of Europe. Strategy for Innovation and Good Governance at Local Level. Strasbourg: Council of Europe, 2008 (rev. 2022). URL: <https://www.coe.int/en/web/centre-of-expertise-for-multilevel-governance/12-principles>.
4. Hooghe L., Marks G. Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-Level Governance. *The American Political Science Review*. 2003. Vol. 97. No. 2. P. 233–243. DOI: 10.1017/S0003055403000649.
5. Ostrom E. A long polycentric journey. *Annual Review of Political Science*. 2010. Vol. 13. P. 1–23. DOI: 10.1146/annurev.polisci.090808.123259.
6. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. ETS № 122. Ратифіковано Україною Законом № 452/97-ВР від 15.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.
7. Report on the Status of the European Charter of Local Self-Government in the Domestic Legal Order: Venice Commission. CDL-AD(2025)049. Adopted at the 144th plenary session, Venice, 12–13 December 2025. URL: <https://www.venice.coe.int>.

8. Ladner A., Keuffer N., Baldersheim H., Hlepas N., Swianiewicz P., Steyvers K., Navarro C. *Patterns of Local Autonomy in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan, 2019. 339 p. DOI: 10.1007/978-3-319-95642-8.

9. Ladner A., Keuffer N., Bastianen A. Local Autonomy Around the World: The Updated and Extended Local Autonomy Index (LAI 2.0). *Regional & Federal Studies*. 2024. Vol. 34. No. 3. P. 289–311. DOI: 10.1080/13597566.2023.2295955.

10. Кагановська Т. Є., Серьогін В. О. Багаторівневе управління: загальна теорія і шляхи реалізації в Україні в контексті євроінтеграції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2025. Вип. 39. С. 10–33. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-39-01.

11. Воронов М. М. Пряма демократія і демократія участі в Європейському Союзі: сутність, межі і нормативне забезпечення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2025. Вип. 39. С. 76–89. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-39-07.

12. Pişkin v. Turkey. Application No. 33399/18. Judgment of the European Court of Human Rights of 15 December 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

13. Şahin Alpay v. Turkey. Application No. 16538/17. Judgment of the European Court of Human Rights of 20 March 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

14. Georgia v. Russia (II) [GC]. Application No. 38263/08. Judgment of the European Court of Human Rights of 21 January 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

15. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.2020 р. № 695 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>.

16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

17. Серьогіна С. Г. Особливості організації та здійснення місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2023. Вип. 46. С. 196–207. DOI: 10.31359/1993-0941-2023-46-196.

18. Малиновський В. Я. Стан і перспективи розвитку багаторівневого врядування в Україні в контексті реалізації цілей Державної стратегії регіонального розвитку. *Регіональна економіка*. 2024. № 4. С. 12–20. DOI: 10.36818/1562-0905-2024-4-2.

19. Заяць І. Я., Куйбіда В. С. Щодо регіональної системи органів публічної влади: генезис і перспективи. *Український часопис конституційного права*. 2024. № 2. С. 24–41. DOI: 10.30970/jcl.2.2024.2.

20. Dzehtsiarou K., Tzevelekos V. P. A Thorny Road to Democracy, Human Rights and the Rule of Law: Ukraine and the European Court of Human Rights. *European Convention on Human Rights Law Review*. 2022. Vol. 3. No. 4. P. 427–437. DOI: 10.1163/26663236-03040001.

21. Legal Analysis of the Derogation Made by Ukraine under Article 15 of the European Convention on Human Rights and Article 4 of the International Covenant on Civil and Political Rights / Council of Europe. Strasbourg, November 2022. URL: <https://rm.coe.int/legal-analysis-of-the-derogation-made-by-ukraine-under-article-15-of-t/1680aa8e2c>.

22. Guide on Article 15 of the Convention – Derogation in Time of Emergency / European Court of Human Rights. Strasbourg: Council of Europe, 2025. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_eng.

23. Ключковський Ю. Б. Правове регулювання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Право України*. 2024. № 6. С. 61–76. DOI: 10.33498/louu-2024-06-061.

24. Rabinovych M., Brik T., Darkovich A., Savisko M., Hatsko V., Tytiuk S., Piddubnyi I. Explaining Ukraine's Resilience to Russia's Invasion: The Role of Local Governance. *Governance*. 2024. Vol. 37. No. 4. P. 1121–1140. DOI: 10.1111/gove.12827.

25. Rabinovych M., Brik T., Darkovich A., Hatsko V., Savisko M. Ukrainian Decentralization under Martial Law: Challenges for Regional and Local Self-Governance. *Post-Soviet Affairs*. 2025. Vol. 41. No. 5. P. 411–435. DOI: 10.1080/1060586X.2025.2520167.

26. Keudel O., Huss O. Polycentric Governance in Practice: The Case of Ukraine's Decentralised Crisis Response during the Russo-Ukrainian War. *Journal of Public Finance and Public Choice*. 2024. Vol. 39. No. 1. P. 10–35. DOI: 10.1332/25156918Y2023D000000002.

27. Воронов М. М., Ганжук О. А. Роль і місце місцевого самоврядування в Україні в сфері оборони: правове регулювання, стан і виклики. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2025. Вип. 40. С. 80–90. DOI: 10.26565/2075-1834-2025-40-07.

28. Бедрій Р. Б. Економічний вимір місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні. *Право України*. 2024. № 6. С. 94–106. DOI: 10.33498/louu-2024-06-094.

29. Rabinovych M., Darkovich A., Brik T. Predicting Budget Robustness of Ukrainian Local Self-Government during Russia's War against Ukraine. *East European Politics*. 2024. Published online 04 Dec 2024. DOI: 10.1080/21599165.2024.2435817.

30. Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance / OECD. Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/63a9908d-en.

31. Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування: Закон України від 09.05.2024 № 3703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#Text>.

32. Воронов М. М. Нова парадигма локальної демократії в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 89. Ч. 1. С. 190–197. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.1.25.

33. Волохов О. С. Публічні консультації як етап правотворчої діяльності в Україні: ефективність правових механізмів та міжнародні стандарти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 89. Ч. 1. С. 26–34. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.1.3.

34. Муртіщева А. О. Електронне голосування як засіб забезпечення належного врядування: досвід Естонії, перспективи для України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2023. Вип. 46. С. 173–183. DOI: 10.31359/1993-0941-2023-46-173.

35. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Мілітарний муніципалізм: доктринальна ідея чи об'єктивні потреба та необхідність. *Право України*. 2024. № 6. С. 38–60. DOI: 10.33498/louu-2024-06-038.

36. Kozikov A., Kuznetsova D. Resilience of Ukraine's Land Administration System under Martial Law. *Nordic Journal of Surveying and Real Estate Research*. 2026. Vol. 19. No. 1. DOI: 10.5281/zenodo.153355.

37. Бодрова І. І. Місцеве самоврядування в національній системі стійкості. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2023. Вип. 46. С. 219–235. DOI: 10.31359/1993-0941-2023-46-219.

38. Батанов О. В. Людина в місцевому самоврядуванні: проблеми взаємодії в умовах викликів російсько-української війни. *Право України*. 2024. № 6. С. 14–37. DOI: 10.33498/louu-2024-06-014.

39. Сербогіна С. Г. Напрямки реформування місцевого самоврядування в умовах відбудови України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2024. Вип. 47. С. 11–21. DOI: 10.31359/1993-0941-2024-47-11.

40. Петришин О. О. Трансформація місцевого самоврядування в Україні: балансування між централізацією та децентралізацією в кризових умовах. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2024. Вип. 47. С. 22–41. DOI: 10.31359/1993-0941-2024-47-22.

41. Чубарь С. С. Теоретико-прикладні аспекти імплементації міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2024. Вип. 47. С. 317–325. DOI: 10.31359/1993-0941-2024-47-317.

42. Болдирев С. В. Децентралізація в Україні: стратегічний підхід до реалізації міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2024. Вип. 47. С. 42–51. DOI: 10.31359/1993-0941-2024-47-42.

43. Лялюк О. Ю. Проблеми ресурсного забезпечення місцевого самоврядування в аспекті післявоєнного відновлення України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2025. Вип. 49. С. 283–295. DOI: 10.31359/1993-0941-2025-49-283.

44. Ukraine's Path to Post-War Good Democratic Governance: High-Level Dialogue, Lviv, 2025 / Council of Europe Office in Ukraine. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/ukraine-s-path-to-post-war-good-democratic-governance-discussed-at-high-level-dialogue-in-lviv>.

Information about the author:

Voronov Mark Mykolayovych,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Constitutional and Municipal Law,
Faculty of Law,

V. N. Karazin Kharkiv National University
4, Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine